

Mantık ve Konuşma*

Paul Grice

Çev. Alper Yavuz

Felsefi mantıkta, biçimsel araçlar olarak adlandıracağım [simgelerin] en azından bir bölümüyle— \sim , \wedge , \vee , \supset , $(\forall x)$, $(\exists x)$, (ix) (her zamanki iki değerli yorumlarıyla)—bunların doğal dildeki benzeşenleri ya da karşılıkları olduğu düşünülen—örneğin *değil*, *ve*, *veya*, *ise*, *bütün*, *kimi* (ya da *en az bir*), [İngilizcede] *the* gibi deyimler—arasında anlam farkları olduğu, ya da varmış gibi görüldüğü, düşüncesi yaygındır. Geçmişte kimi mantıkçılar aslında böylesi farkların olmadığını öne sürmek istemiş olabilirler; ancak bu türden savlar, gerçekten öne sürüldüyse, bir biçimde hesapsızca dile getirilmiş ve bunları öne sürdüğü düşünülenler çok sert karşı çıkışlarla karşılaşmışlardır.

Bu türden farkların olduğunu kabul edenler, temelde, biçimci ve biçimci-olmayan diye adlandıracağım iki rakip gruptan birinde yer alırlar. Biçimci tutuma özgü ana çizgiler şöyle dile getirilebilir: Mantıkçılar geçerli çıkarımların çok genel kalıplarının gösterimi ile ilgilendiklerinde biçimsel

*Çevirinin yayın bilgisi şöyledir: Paul Grice (2022). “Mantık ve Konuşma”. Çev. Alper Yavuz. İçinde: *Posseible: Felsefe Dergisi* 11.1, ss. 71–87. Bu çeviri için kullandığım kaynaklar şunlardır: “Logic and Conversation” (1975). İçinde: ed. Peter Cole ve Jerry L. Morgan. *Syntax and Semantics*. Brill, ss. 41–58, Paul Grice (1989). “Logic and Conversation”. İçinde: *Studies in the Way of Words*. Cambridge, MA: Harvard University Press, ss. 22–40. Kimi bölümler için yazının şu Fransızca çevirisiyle karşılaştırmalar yaptım: H. Paul Grice (1979). “Logique et Conversation”. Çev. Frédéric Berthet ve Michel Bozon. İçinde: *Communications* 30, ss. 57–72. Çeviri önerileri için Eylem Hacımuratoglu’na ve çevirinin bir bölümünü benimle gözden geçiren İlhan İnan’a teşekkür ederim.

Çeviriye başlarken dil felsefesinin bu klasik yazısının daha önce Türkçeye çevrilmemiş olduğunu sanıyordum. Çeviriyi bitirmiş yayımlanması için göndermeden son bir kez daha gözden geçirirken Egemen S. Kuşcu bir yazının kaynakçasında şu çevirinin künyesinin bulunduğuna dikkatimi çekti: H. Paul Grice (1993). “Mantık ve Karşılıklı Konuşma”. Çev. Evren Erem. İçinde: *Kuram* 2, ss. 3–13. Bunun üzerine dergiyi sahaflardan bulup Evren Erem’in çevirisini kendiminkiyle karşılaştırdım. Açıkçası bu çevirinin varlığından haberim olsaydı Grice’in bu yazısını çevirmeye girişmeyebilirdim. Erem’in çevirisinin felsefi terminolojiyle ilgili katılmadığım birkaç yer ve gözden kaçmış olduğunu sandığım birkaç nokta dışında baştan sona anlaşılır, akıcı ve her iki dile egemenlik bakımından yetkin olduğunu düşünüyorum. Ancak böylesi klasik felsefe metinlerinin dilimizde birden fazla çevirisinin olmasının iyi olacağını düşünerek kendi çevirimi de yayımlamaya karar verdim. Çevirimi yeniden gözden geçirirken aradaki biçim farklılıklarını korumaya çalıştım ancak daha doğru ve açık bulduğum yerlerde Erem’in çevirisinden yararlanarak düzeltmeler yaptım. [ç.n.]

araçların, doğal karşılıklarına göre belirgin bir üstünlüğü vardır. Çünkü biçimsel araçlar ile çok genel formüllerden oluşan bir dizge meydana getirmek olanaklıdır. Bu formüllerin önemli bir bölümü, gösteriminde bu araçların bir bölümünü ya da hepsini içeren çıkarım kalıpları olarak düşünülebilir ya da [en azından] onlarla yakından ilişkilidir: Böylesi bir dizge, kabul edilebilirliği bu araçların kendilerine yüklenen anlamları taşıması koşuluyla bağlı belirli bir basit formüller kümesinden ve çoğunun kabul edilebilirlikleri çok daha az açık olup her birinin kabul edilebilirliği ilk kümenin elemanları kabul edilebilirse gösterilebilir olan belirsiz sayıda başka formülden oluşabilir. Böylelikle kabul edilebilirliği kuşkuyla çıkarım kalıplarını değerlendirmenin bir yolunu bulmuş oluruz ve kimi durumlarda olanaklı olduğu gibi, bir karar verme yöntemi uygulayabilirsek daha da iyi bir yol bulmuş oluruz. Dahası, felsefi açıdan, bu doğal karşılıklarda bulunup da uygun düşen biçimsel araçlarda bulunmayan anlam öğeleri doğal dillerin bir eksikliği gibi görülmelidir; söz konusu bu öğeler istenmeyen fazlalıklardır. Çünkü bu öğelerin varlığı hem içinde geçtikleri kavramların kesinlikle ve açıklıkla tanımlanamaması, hem de onların bir parçası olduğu kimi önermelere [statements], kimi durumlarda, belirli bir doğruluk değeri verilememesi sonucunu doğurur; bu kavramların belirsizliği yalnızca kendi başına sakıncalı olmakla kalmaz, aynı zamanda metafiziğe de kapı açar—bu doğal dil deyimlerinin hiçbirinin metafizik olarak “yükü” olmadıklarından emin olamayız. Bu nedenlerle, doğal dilde kullanılan bu deyimler, sonuç olarak kabul edilebilir görülemezler ve sonunda bunların bütünüyle anlaşılır [intelligible] olmadıkları ortaya çıkabilir. Doğru yaklaşım, biçimsel araçlar içeren bir ideal dil tasarlamak ve oluşturmaya başlamak. Böylesi bir dilin tümceleri açık, doğruluk değeri bakımından kesin ve metafizik sonuçlardan bütünüyle arınmış olacaktır; bilimcilerin önermeleri [statements] bu ideal dilde dile getirilebilir olacağından (gerçekte dile getirilmiş olmaları zorunlu olmasa da), bilimin temelleri artık felsefi açıdan sağlam duruma gelecektir. (Bütün biçimcilerin bu özetlediğim ana hatların tümünü kabul edeceklerini söylemek istememekle birlikte hepsinin en azından bir bölümünü kabul edeceklerini düşünüyorum.)

Biçimci-olmayan biri buna şöylesi bir karşılık verebilir. Bir ideal dile yönelik felsefi istem, kabul edilemez belirli varsayımlara dayanır; bunlar, bir dilin yeterliliğini değerlendirmenin en önde gelen ölçütünün bilimin gereksinimlerine hizmet edebilmesi, anlamı [meaning] açıklanmadıkça [explication] ya da çözümlenmedikçe bir deyim anlaşıldığına tam olarak güvence altında olamayacağı ve her açıklama ya da çözümlenmenin bir mantıksal eşdeğerlik dile getiren ya da öne süren kesin bir tanım biçiminde olması gerektiğidir. Dil, bilimsel araştırma dışında pek çok önemli amaca hizmet eder; bir deyim nasıl çözümlendiğini bilmeden de ne anlama geldiğini (ve dolayısıyla anlaşılır olduğunu) tam olarak bilebiliriz. Bir çözümlenmenin bulunması da çözümlenen deyim uygulanabildiği ve uygulanamadığı koşulların olabildiğince genelleştirilerek be-

lirlenmesine bağı olabilir (çoğunlukla da bağıdır). Dahası, biçimsel araçların mantıkçıların dizgesel yaklaşımına özellikle uygun olduğu kuşkusuz doğru olmakla birlikte doğal dilde bu araçlarla dile getirilmeyen ancak yine de geçerli kabul edilen çok sayıda çıkarım ve uslamlama vardır. Öyleyse bu araçların doğal dildeki karşılıkları için geliştirilecek, basitleştirilmiş ve bu nedenle neredeyse dizgesel olmayan bir mantığa yer olmalıdır; burada biçimsel araçların basitleştirilmiş mantığı bu mantığa yardımcı olup yol gösterebilir ancak onun yerini alamaz. Aslında bu iki mantık yalnızca farklı değil kimi zaman da çatışma içindedirler; bir biçimsel araç için geçerli kurallar, onun doğal karşılığı için geçerli olmayabilir.

Bu yazıda doğal dilin yeniden düzenlenmesinin felsefedeki yeri ile ilgili genel soruya yönelik hiçbir şey söylemeyeceğim. Kendimi, tartışmanın [biçimsel araçlar ve doğal karşılıkları arasında] varsayılan farklarla ilişkisi ile sınırlandıracağım. Bu çekişmenin herhangi bir tarafında yer almak gibi bir niyetim de yok. Yalnızca, tarafların bu türden farkların gerçekte var olduğu yönündeki ortak varsayımının (genel olarak söylersek) yaygın bir yanılğı olduğunu ve bu yanılğının konuşmayı belirleyen koşulların doğasına ve önemine yeterince dikkat edilmemesinden kaynaklandığını savunmak istiyorum. Bu nedenle, konuşma için, konusuna bakılmaksızın şu ya da bu biçimde geçerli olan genel koşulları araştıracağım. “Sezdirim” kavramının ayırıcı niteliklerini ortaya koyarak başlıyorum.

Sezdirim

A ve B'nin şu anda bir bankada çalışan ortak arkadaşları C'den söz ettiklerini varsayalım. A, B'ye C'nin işinin nasıl gittiğini sorar ve B şöyle yanıt verir, *Ah epey iyi bence; iş arkadaşlarını seviyor ve henüz hapse girmedir.* Bu noktada A, B'nin C'nin henüz hapse girmedeğini söyleyerek neyi ima ettiğini, neyi akla getirdiğini ya da hatta ne demek istediğini sorabilir. Yanıt C'nin mesleğinin baştan çıkarıcılığına kapılmaya eğilimli olması beklenen türde bir kişi olduğu, C'nin iş arkadaşlarının gerçekten çok sevimsiz ve güvenilmez olduğu veya benzeri bir şey olabilir. Kuşkusuz, ilgili bağlamda sorunun yanıtı öncesinde açıksa A'nın B'nin sözlerini sorgulaması hiç gerekemeyebilir de. Bu örnekte B'nin neyi ima ettiğinin, neyi akla getirmeye çalıştığının, ne demek istediğinin, söylediği şey olan C'nin henüz hapse girmedeğinden farklı olduğu açıktır. *Sezdirmek* eylemini ve ilgili *sezdirim* (krş. *ima etmek*) ve *sezdirge* (krş. *ima edilen şey*) adlarını teknik terimler olarak kullanmak istiyorum. Bundaki amacım *sezdirmek* sözcüğünün genel olarak görevlerini üstleneceği eylemler ailesinin bu ya da şu üyesini her bir durum için seçmek zorunda kalmamaktır. En azından şimdilik, bu bağlamlarda, *söylemek* sözcüğünün anlamının sezgisel olarak anlaşıldığını ve belirli eylemlerin *sezdirmek* sözcüğüyle ilişkilendirildiği eylemler ailesinin üyeleri olarak ayırt edilebildiğini büyük ölçüde varsaymak zorunda

olacağım. Yine de bu varsayımların daha sorunlusunu, yani *söylemek* sözcüğünün anlamıyla ilgili olanı, açıklamaya yardımcı olabilecek bir iki değerlendirme yapacağım.

Söylemek sözcüğünü, bir kimsenin söylediği şey ile sözcelediği [uttered] sözcüklerin (tümcenin) uzlaşımsal anlamı arasında yakın ilişki olacak biçimde kullanıyorum. Şu tümcenin sözcelendiğini varsayalım: *He is in the grip of a vice* [O_{erkek} kapana kısıldı.]. İngilizce bilgisi olan bir kişi, bu sözcenin koşullarını bilmesede konuşucunun standart İngilizce konuştuğu ve sözlerinin düz anlamda olduğu varsayıldığında ne söylendiği üzerine bir şeyler bilir. Bu konuşucunun belirli bir erkek kişi ya da hayvan *x* hakkında, bu sözcelemenin yapıldığı zamanda (her ne zamansa), ya (1) *x*'in belirli bir tür kötü kişilik özelliğinden kendini kurtaramadığını ya da (2) *x*'in bedeninin bir parçasının belirli tür bir araca ya da alete sıkıştığını (kuşkusuz yaklaşık bir açıklama), söylemiş olduğunu bilir. Ancak konuşucunun neyi söylediğini tam olarak belirlemek için, (a) *x*'in kim olduğu, (b) sözcenin zamanı ve (c) sözcenin geçtiği belirli durumda, *in the grip of vice* öbeğinin anlamı [(1) ve (2) arasındaki seçim] bilinmelidir. *Söylemek* sözcüğünü nasıl kullandığımı böyle kısaca anlattığımda (bugün) *Harold Wilson*¹ *büyük bir insandır* diyen birisiyle (yine bugün) *Britanya Başbakanı büyük bir insandır* diyen başkasının, bu iki tekil terimin göndergelerinin aynı olduğunu bildiklerini varsayıldığında aynı şeyi söyleyip söylemedikleri sorusunun yanıtı açık kalıyor. Ancak bu soruyla ilgili kararımız ne olursa olsun, birazdan ortaya koyacağım dizge, sözcelenen tümcede bu tekil terimlerden biri yerine öbürü var olduğunda ortaya çıkabilecek sezdirimleri açıklamak için yeterli olacaktır. Bu sezdirimler yalnızca farklı maksimlerle ilişkili olacaktır.

Kimi durumlarda kullanılan sözcüklerin uzlaşımsal anlamları, söylenen şeyin belirlenmesine yardımcı olmanın yanı sıra neyin sezdirildiğini de belirleyecektir. (Kendini beğenmiş bir biçimde) *O bir İngiliz; öyleyse cesurdur* dediğimde, sözcüklerimin anlamları yoluyla bu kişinin cesur olmasının İngiliz olmasının bir sonucu olduğunu (ondan çıktığını) kesinlikle kabul etmiş olurum. Ancak hem onun İngiliz olduğunu söylemiş hem de onun cesur olduğunu söylemiş olmama karşın her ne kadar böyle olduğuna kesinlikle işaret etmiş ve dolayısıyla bunu sezdirmiş olsam da onun İngiliz olmasından cesur olması sonucunun çıktığını (buradaki özel anlamıyla) *söylediğimi* söylemek istemiyorum. Söz konusu bu sonuç hatalıysa, sözcelenen bu tümcenin, *sözcüğün tam anlamıyla*, yanlış çıkacağını söylemek istemiyorum. Öyleyse, bu sezdirim tartışmasının başında verdiğim örnekten farklı olarak, *kimi* sezdirimler uzlaşımsaldır.

Uzlaşımsal-olmayan sezdirimlerin *konuşma* sezdirimleri olarak adlandıracağım belirli bir alt sınıfının, söylemin [discourse] belirli genel özellik-

¹Harold Wilson 1964–1970 ile 1974–1976 yılları arasında Birleşik Krallık'ta başbakanlık yapmıştır. [ç.n.]

leriyle özsel olarak bağlantılı olduğunu göstermek istiyorum; öyleyse bir sonraki adımım bu özelliklerin neler olduğunu dile getirmeye çalışmak olacak. Genel bir ilke bulmak amacıyla ilk deneme olarak şunlar söylenebilir. Karşılıklı konuşmalar normalde birbirinden kopuk sözlerin sıralanmasıyla meydana gelmezler; böyle olması ussal olmazdı. Bunlar, tipik olarak, en azından bir dereceye kadar, iş birliğine dayalı çabalardır; her katılımcı bu çabalarda ortak bir amaç, bir amaçlar kümesi ya da en azından karşılıklı olarak kabul edilmiş bir yön olduğunun bir ölçüde farkındadır. Bu amaç ya da yön başlangıçta saptanmış olabilir (örneğin tartışılacak sorunun başlangıçta önerilmesiyle) ya da karşılıklı konuşma sırasında ortaya çıkabilir; epey belirli olabilir ya da (gündelik bir konuşmada olduğu gibi) katılımcılara büyük oranda serbestlik bırakacak kadar belirsiz olabilir. Ancak her aşamada, *kimi* olanaklı konuşma adımları konuşma açısından uygunsuz bulunup dışarıda bırakılacaktır. O halde katılımcıların (diğer koşullar aynıyken) uymaları beklenen çok genel bir ilkeyi dile getirebiliriz: Konuşmaya katkı, ilgili aşamada, katılımcısı olduğun karşılıklı konuşmanın kabul edilmiş amacının ya da yönünün gerektirdiği kadar olsun. Bunu İş Birliği İlkesi olarak adlandırabiliriz.

Bunun gibi genel bir ilkenin kabul edilebilir olduğu varsayımıyla, biri ya da öbürünün altına daha belirli maksim ve alt-maksimler düşecek dört kategori ayırt edilebilir. Bu maksim ve alt-maksimleri izlemek, genel olarak, İş Birliği İlkesi ile uyumlu sonuçlar verecektir. Kant'ı çağrıştıracak biçimde bu kategorileri Nicelik, Nitelik, Bağıntı ve Tarz olarak adlandırıyorum. Nicelik kategorisi katkıda bulunulan bilginin [information] niceliği ile ilgili olup altına şu maksimler düşer:

1. Katkı (karşılıklı konuşmanın o anki amaçları açısından) gerektiği kadar bilgilendirici olsun.
2. Katkı gerektiğinden daha bilgilendirici olmasın.

(İkinci maksim tartışmalıdır; fazla bilgi vermenin İş Birliği İlkesi'ne aykırı olmadığı, yalnızca zaman kaybı olduğu söylenebilir. Bununla birlikte, böylesi bir karşı çıkışa, fazla bilgi vermenin yan sorunlar doğurabilmesi bakımından kafa karıştırıcı olabileceği biçiminde yanıt verilebilir; bunun yanı sıra dinleyicilerin bu aşırı bilginin belirli bir *amaç* için verildiğini düşünüp yanılabilmeleri gibi dolaylı bir etki de ortaya çıkabilir. Ne olursa olsun, bu ikinci maksimin gerekliliğinden belki farklı bir nedenden dolayı kuşku duyulabilir: bağıntıyla ilgili aşağıdaki maksimin zaten aynı işi görecektir olması.)

Nitelik kategorisi altına bir üst-maksim—“Katkının doğru olmasına çalış.”—ve daha belirli iki maksim düşer:

1. Yanlış olduğuna inandığın şeyi söyleme.
2. Elinde yeterli kanıt olmayan şeyi söyleme.

Bağıntı kategorisinin altına tek bir maksim koyuyorum: “Bağıntılı ol.” Maksimin kendisi özlü olsa da formüleştirilmesinde beni epey uğraştıran birkaç sorun gizlidir: hangi farklı bağıntı tür ve odaklarının olanaklı olduğu, bunların karşılıklı konuşma boyunca nasıl değiştiği, konuşma konularının uygun bir biçimde değiştirilmesi olgusunun nasıl hesaba katılması gerektiği ve benzeri sorular. Bu aşırı derecede zor bulduğum sorulara ilerideki bir çalışmada dönmeyi umuyorum.

Son olarak, (önceki kategorilerden farklı olarak) söylenen şey ile değil, söylenen şeyin *nasıl* söylenmesi gerektiği ile ilgili gördüğüm, Tarz kategorisi altına üst-maksim—“Açık ol.”—ve şunlar gibi türlü maksimleri koyuyorum:

1. Anlaşılmaz sözlerden kaçın.
2. Çok anlamlılıktan kaçın.
3. Özlü ol (söz gereksiz yere uzatmaktan kaçın).
4. Sıralı ol.

Bunlara başkaları da eklenebilir.

Bu maksimlerden kimilerine uymanın diğerlerinden daha az öncelikli olduğu açık; sözü gereksiz yere uzatarak kendini dile getiren bir kişi, yanlış olduğuna inandığı bir şeyi söyleyen bir kişiye göre genellikle daha yumuşak eleştirilere uğrar. Aslında en azından birinci Nitelik maksiminin oluşturmakta olduğum türden bir şemada yer almaması gerekecek kadar önemli olduğu düşünülebilir; diğer maksimler ancak bu Nitelik maksiminin gerekliliğinin sağlandığı varsayımıyla işlerlik kazanırlar. Bu doğru olsa bile sezdirimlerin ortaya çıkması bakımından bu maksim diğerlerinden tümünden farklı bir rol oynamıyor gibi görünüyor; en azından şimdilik, bunu da maksimler listesinin bir üyesi saymak uygun olacaktır.

Kuşkusuz, örneğin, “Kibar ol.” gibi her türden başka maksimler de (estetik, toplumsal ya da ahlaksal nitelikli) vardır; karşılıklı konuşmalarda katılımcılar normalde bunlara da uyarlar ve bunlar da uzlaşımsal-olmayan sezdirimleri ortaya çıkarabilirler. Bununla birlikte, konuşma maksimleri ve onlarla bağlantılı konuşma sezdirimleri, konuşmanın [talk] (ve dolayısıyla karşılıklı konuşmanın [talk exchange]) hizmet etmesi için uyarlandığı ve temelde hizmet etmesi için kullanıldığı belirli amaçlarla (umarım) özel olarak bağlantılıdır. Maksimlerimi bu amaç, bilginin en verimli bir biçimde karşılıklı aktarımıymış gibi dile getirdim; kuşkusuz bu belirleme çok dar kapsamlıdır ve bu şemanın başkalarının eylemlerini etkileme ya da yönlendirme gibi genel amaçları hesaba katacak biçimde genelleştirilmesi gerekir.

Açıkladığım hedeflerimden biri, konuşmayı amaçlı, hatta ussal, davranışın özel bir örneği ya da türü olarak anlamak olduğundan, yukarıdaki

maksimlerin en azından bir bölümü ile bağlantılı özel beklenti ve varsayımların benzerlerinin karşılıklı konuşma dışındaki etkileşimler alanında da bulunduğuna dikkat çekmek iyi olabilir. Her bir konuşma kategorisi için böylesi bir benzer durumu aşağıda kısaca sıralıyorum:

1. *Nicelik*. Bir arabayı onarmama yardımcı oluyorsanız, katkınızın gerektiğinden ne fazla ne de eksik olmasını beklerim. Örneğin, belirli bir aşamada dört vidaya gereksinim duyuyorsam, bana iki ya da altı değil dört vida vermenizi beklerim.
2. *Nitelik*. Katkılarınızın yapmacık değil içten olmasını beklerim. Kek yapmama yardımcı oluyorsanız, keke katmak için şeker istediğimde bana tuz vermemenizi beklerim; kaşığa gereksinim varsa, plastik bir oyuncak kaşık beklemem.
3. *Bağıntı*. Ortağımın katkısının etkileşimin her aşamasındaki öncelikli gereklere uygun olmasını beklerim. Kek malzemelerini karıştırıyorsam, bana iyi bir kitabın, hatta bir fırın tutacağıının verilmesini beklemem (bu sonraki bir aşamada uygun bir katkı olabileceksede).
4. *Tarz*. Ortağımdan hangi katkıyı yaptığını açık kılmasını ve bunu uygun bir hızla yapmasını beklerim.

Bu benzetimler, İş Birliği İlkesi ve ona eşlik eden maksimlerle ilgili temel önemde olduğunu düşündüğüm şu soruyla bağlantılıdır: konuşucuların genel olarak (diğer koşullar aynı ve tersine bir gösterge yoksa) bu ilkelerin buyurduğu tarzda hareket edeceklerini söyleyen ve sezdirimlerin büyük oranda bağlı olduğunun (umarım) görüleceği, kabul ediyor gördüğümüz bu varsayımın temeli nedir? Sıkıcı ancak kuşkusuz belirli bir düzeyde yeterli bir yanıt vermek gerekirse insanların böyle davrandıkları iyi bilinen deneysel [empirical] bir olgudur; çocukluklarında böyle davranmayı öğrenirler ve bu alışkanlıklarını sonradan yitirmezler; gerçekten de bu alışkanlıktan bütünüyle kurtulmak epey çaba gerektirir. Örneğin doğruyu söylemek yalanlar uydurmaktan çok daha kolaydır.

Bu olgular ne kadar yadsınamaz açıklıkta olursa olsun yine de altlarında yatan temeli bulmak isteyecek kadar usçuyum; standart konuşma pratiğini yalnızca tümümüzün ya da çoğumuzun gerçekte izlediği bir şey olarak değil, izlenmesi *usa uygun* [reasonable] olan ve bir kenara *bırakmamız gereken* bir şey olarak düşünebilmek istiyorum. Bir süre için karşılıklı konuşmada İş Birliği İlkesi ve maksimlere uymanın, söylem alanı dışında da benzerleri görülen, sözleşme benzeri bir dayanağı olan bir iş gibi düşünülebileceği görüşüne yakındım. Yolda kalmış arabamla uğraşırken oradan geçiyorsanız, yardım önereceğinize yönelik belirli düzeyde bir beklenti bende kuşkusuz oluşur ancak kaputun altında benimle tamir işine girişirseniz beklentilerim daha da güçlenir ve daha belirli bir biçim alır (beceriksiz işgüzarın biri olduğunuza yönelik belirtiler yoksa); karşılıklı

konuşmaların da iş birliğine dayalı etkileşimleri ortaklaşa ayırt eden belirli özellikleri tipik olarak sergilediklerini düşünüyorum:

1. Katılımcıların ortak bir öncelikli amacı vardır, bir arabanın onarılması gibi; son amaçları kuşkusuz bağımsız, hatta çatışma içinde olabilir—her biri arabanın onarılmasını basıp gitmek ve ötekini yolda bırakmak için istiyor olabilir. Tipik karşılıklı konuşmalarda, ayaküstü sohbetlerde olduğu gibi ikinci-düzye bile olsa, ortak bir amaç bulunur; taraflardan her biri o an için ötekinin geçici konuşma beklentilerini paylaşmalıdır.
2. Katılımcıların katkıları uyuşmalı, karşılıklı olarak birbirine bağlı olmalıdır.
3. Her iki taraf da sona erdirilmesi için uzlaşmadığı sürece, diğer her şey aynıyken, etkileşimin uygun bir biçimde sürmesi gerektiği konusunda bir tür anlaşma bulunur (bu anlaşma açık olabilir ancak genellikle örtüktür). Birdenbire çekip gitmez ya da başka bir işle uğraşmaya başlamazsınız.

Ne var ki kimi durumlar için böylesi sözleşme benzeri bir temel uygun düşse de tartışma ve mektup yazma gibi çok sayıda değişik etkileşim türü için aynı şey kolayca söylenemez. Her durumda, bağıntısız ya da anlaşılmasız şeyler söyleyen bir konuşucunun öncelikle dinleyicilerine değil kendine zarar verdiği düşünülür. Bu yüzden İş Birliği İlkesi ve maksimlere uymanın usa uygun (ussal) olduğunu şöyle gösterebilmek istiyorum: konuşma/iletişim için ana önemdeki amaçları (örneğin bilgi almak ve vermek, başkalarını etkilemek ve onlardan etkilenmek) dikkate alan herkesin ancak İş Birliği İlkesi ve maksimlere genel olarak uygun biçimde yürütüldüğü varsayımıyla yararlı olacak karşılıklı konuşmalara katılmaya, uygun koşullar altında, ilgisinin olması beklenmelidir. Böyle bir sonuca ulaşıp ulaşılamayacağından emin değilim; her durumda, bağıntının doğası ve onun gerekli olduğu koşullar konusunda yeterince açık olmadan bu sonuca ulaşamayacağımdan iyice eminim.

Şimdi bir yanda İş Birliği İlkesi ve maksimler, öte yanda konuşma sezdirimleri arasındaki ilişkiyi göstermenin zamanı geldi.

Karşılıklı konuşmalarda bir katılımcının maksimlerin gereklerini yerine getirememesinin türlü nedenleri olabilir. Örneğin şunlar:

1. Sessizce ve dikkat çekmeden bir maksimi *çiğneyebilir* [*violate*]; böyle yaparsa kimi durumlarda yanılıcı olabilecektir.
2. Hem maksime hem de İş Birliği İlkesi'ne uymaktan *vazgeçebilir* [*opt out*]; maksimin gerektirdiği biçimde iş birliği yapmak istemediğini söyleyebilir, gösterebilir ya da bunun anlaşılmasına izin verebilir. Örneğin şöyle diyebilir: *Daha fazla bir şey söyleyemem; dudaklarım mühürlü.*

3. Bir *çatışma* [*clash*] ile karşılaşabilir: Örneğin ikinci Nitelik maksimini çiğnemenen (Söylediğin şey için yeterli kanıtın olsun) birinci Nicelik maksiminin gereğini (Gerektiği kadar bilgilendirici ol) yerine getiremeyebilir.
4. Bir maksime *karşı gelebilir* [*flout*]; bir başka deyişle onun gereklerini yerine getirmekten göstere göstere kaçınabilir. Konuşucunun maksimin gereklerini yerine getirebileceği, bunu bir başka maksimi (bir çatışma yüzünden) çiğnemenen yapabileceği, [iş birliğinden] vazgeçmediği ve eyleminin göstere göstere olması nedeniyle yanıltmaya çalışmadığı varsayıldığında dinleyici küçük bir sorunla karşı karşıya kalmış olur: Konuşucunun söylediği şeyi söylemesi onun genel olarak İş Birliği İlkesi'ne uyuyor olması varsayımıyla nasıl uzlaştırılabilir? Konuşma sezdirimine neden olan tipik durumlardan biri budur; bir konuşma sezdirimi bu yolla meydana getirildiğinde, bir maksimden *yararlanıldığını* [*exploitation*] söyleyeceğim.

Şimdi konuşma sezdirimi kavramını tanımlayacak durumdayım. Bir konuşucu *p*'yi söyleyerek (söylemekle, söylerken) (ya da söylemiş gibi yaparak) *q*'yu sezdirildiğinde, *q*'yu konuşma sezdirimi saymak için şu koşullar gereklidir: (1) konuşucunun konuşma maksimlerine ya da en azından İş Birliği İlkesi'ne uyduğu varsayılmalı; (2) konuşucunun *p*'yi söylemesinin ya da söylemiş gibi yapmasının (ya da bunu *o* sözcüklerle yapmasının) bu varsayımla [(1) varsayımıyla] tutarlı olması için *q*'nun gerekli olduğunun farkında olduğu ya da bunu düşündüğü varsayılmalı; (3) konuşucu, dinleyicinin (2)'deki varsayımın gerekliliğini çözümleyebilecek ya da sezgisel olarak kavrayacak yeterliliği olduğunu düşünür (ve dinleyiciden kendisinin böyle düşündüğünü düşünmesini bekler). Bunu ilk örneğime, B'nin C'nin henüz hapse girmediği yönündeki sözüne uygulayalım. Uygun varsayımlarla A şöyle akıl yürütebilir: "(1) B 'Bağıntılı ol.' maksimini çiğniyor gibi görünüyor ve bundan dolayı açık olmayla ilişkili maksimlerden birine karşı geldiği düşünülebilir ancak yine de İş Birliği İlkesi'ne uymaktan vazgeçtiğini varsaymamı gerektirecek bir neden göremiyorum; (2) bu koşullarda, onun bağıntısız sözlerinin yalnızca görünüşte böyle olduğunu eğer ve ancak onun C'nin dürüst olmayabileceğini düşündüğünü varsayarsam kabul edebilirim; (3) B benim (2) adımını çözümleyebilme yeterliliğinde olduğumu biliyor. Öyleyse B, C'nin dürüst olmayabileceğini sezdiriyor."

Konuşma sezdirimleri çözümlenebilir olmalıdır; çünkü aslında sezgisel olarak kavranabilir olsa da sezginin yerine bir usamlama konamıyorsa, sezdirim (eğer varsa) bir konuşma sezdirimi sayılmayacaktır; bir uzlaşım sal sezdirim olacaktır. Belirli bir konuşma sezdiriminin varlığına karar vermek için dinleyiciler şu verilerden yararlanacaktır: (1) kullanılan sözcüklerin uzlaşım sal anlamları ve ilgili olabilecek göndergelerin neler olduğu; (2) İş Birliği İlkesi ve maksimleri; (3) sözcenin dilsel ya da dilsel olmayan bağlamı; (4) arka plan bilgisinin diğer öğeleri ve (5) önceki başlıkların altına

düşen bütün ilgili ögelerin iki taraf için erişilebilir olduğu ve iki tarafın bunun böyle olduğunu bildiği ya da varsaydığı olgusu (ya da varsayımsal olgusu). Bir konuşma sezdiriminin çözümlenmesinin genel aşamaları şöyle gösterilebilir: “[Konuşucu] *p*’yi söyledi; maksimlere ya da en azından İş Birliği İlkesi’ne uymadığını varsaymak için bir neden yok; *q*’yu düşünmese bunu yapıyor olamazdı; *q*’yu düşündüğü varsayımının gerekli olduğunu anlayabildiğimi biliyor (onun bildiğini bildiğimi de biliyor); *q*’yu düşünmemi engellemek için hiçbir şey yapmadı; *q*’yu düşünmemi amaçlıyor ya da en azından düşünmeme izin vermek istiyor; öyleyse *q*’yu sezdirirdi.”

Konuşma Sezdirimi Örnekleri

Şimdi üç grup altında birkaç örnek vereceğim.

A Grubu: *Hiçbir maksimin çiğnenmediği ya da en azından herhangi bir maksimin çiğnendiğinin açıkça görülmediği örnekler*

A yürütülemediği belli olan bir arabanın yanında durmaktayken B yaklaşır ve aralarında şu konuşma geçer:

(1) A: *Benzinim bitti.*

B: *Köşede bir benzinci var.*

(Açıklama: B benzincinin açık olduğunu ve satacak benzini olduğunu (ya da bunun olanaklı olduğunu) düşünmeseydi “Bağıntılı ol.” maksimini çiğnemiş olurdu; öyleyse benzincinin açık olduğunu ya da en azından olabileceği gibi bir sezdirimde bulunur.)

Bu örnekte, *Henüz hapse girmede* sözünün geçtiği örnekten farklı olarak, B’nin sözü ve A’nın sözü arasındaki seslendirilmemiş bağlantı o kadar açık ki Tarz üst-maksimi “Açık ol.” yalnızca söylenen şeyin dile getirilmesine değil, söylenen şeyin beraberindeki sözlerle bağlantısına uygulanacak biçimde yorumlansa bile, örnekte bu üst-maksimin çiğnendiğini düşünmek için bir neden yok gibi görünüyor. Sıradaki örnek bu bakımdan belki biraz daha az açıktır:

(2) A: *Smith’in bu aralar bir kız arkadaşı varmış gibi görünmüyor.*

B: *Son zamanlarda New York’a çok sık gidiyor.*

B Smith’in New York’ta bir kız arkadaşı olduğunu ya da olabileceğini sezdiriyor. (Bir önceki örnekte açıklama verildiğinden burada vermek gerekmiyor.)

Her iki örnekte de konuşucu, kendisinin Bağıntı maksimine uyduğu varsayımının korunması için inandığını varsaymamız gereken şeyi sezdiriyor.

B Grubu: *Bir maksimin çiğnendiği ancak bu çiğnemenin başka bir maksimle çatışma varsayımıyla açıklanan örnekler*

A, B ile Fransa tatilinde izleyecekleri yol için plan yapmaktadır. İkisi de yolculuğu çok fazla uzatmayacaksa A'nın, arkadaşı C'yi görmek istediğini bilmektedir:

(3) A: *C nerede yaşıyor?*

B: *Güney Fransa'da bir yerde.*

(Açıklama: B'nin [iş birliğinden] vazgeçtiğini düşünmek için bir neden yok; yanıtı, kendisinin de iyi bildiği gibi, A'nın gereksinimlerini karşılayacak düzeyde bilgi vermiyor. Birinci Nicelik maksiminin böylesi çığnenişi yalnızca, B'nin daha fazla bilgilendirici olması için ikinci Nitelik maksimini ("Yeterli kanıtı olmayan şeyi söyleme.") çığneyecek bir şeyler söylemesi gerekeceğinin farkında olduğu varsayımıyla açıklanabilir. Demek ki B, C'nin hangi kentte yaşadığını bilmediğini sezdiriyor.)

C Grubu: *[Bir maksimden] yararlanılması örnekleri; bir başka deyişle bir söz sanatı türünde bir şey aracılığıyla bir konuşma sezdirimine ulaşmak için bir maksime karşı gelinmesi*

Bu örneklerde, söylenen şey düzeyinde bir maksim çığneniyor olsa da dinleyici o maksime ya da en azından genel olarak İş Birliği İlkesi'ne sezdirilen şey düzeyinde uyulduğunu varsayabilir.

(1a) *Birinci Nicelik maksimine karşı gelinmesi*

A felsefeyle ilgili bir işe başvuracak olan öğrencisi için bir referans mektubu yazmaktadır; mektupta şunlar yazılıdır: "Sayın Beyefendi, Bay X'in İngilizceye egemenliği eksiksiz, derslere katılımı da düzenliydi. Saygılarımla, vb." (Açıklama: A [iş birliğinden] vazgeçiyor olamaz çünkü iş birliği yapmak istemese neden [mektup] yazsın? Bilgisizlikten dolayı daha fazla bir şey söyleyemiyor olamaz çünkü söz konusu kişi onun bir öğrencisi; ayrıca bundan daha fazla bilgi istendiğinin de farkında. Öyleyse yazmak istemediği bir bilgiyi aktarmak istiyor olmalı. Bu varsayımın kabul edilebilir olması için A'nın Bay X'in felsefede iyi olmadığını düşünüyör olması gerekir. O halde sezdirildiği şey budur.)

Birinci Nicelik maksimine karşı gelinmesine uç örnekler olarak *Kadın kadındır* ve *Savaş savaştır* gibi apaçık [patent] eşsözlerin sözcelenmeleri verilebilir. Söylenen şey (benim yeğlediğim anlamda alınırsa) düzeyinde bunların hiçbir biçimde bilgilendirici olmayan sözler olduğu ve bu nedenle, bütün konuşma bağlamlarında, o düzeyde, birinci Nicelik maksimini çığnemek zorunda olduklarını belirtmek istiyorum. Kuşkusuz bunlar sezdirilen şey düzeyinde bilgilendiricidirler; dinleyicinin bunların bu düzeydeki bilgisel içeriklerini belirlemesi, konuşucunun neden özel olarak bu apaçık eşsözü seçtiğini açıklayabilmesine bağlıdır.

(1b) *İkinci Nicelik maksiminin ("Gerektiğinden daha fazla bilgi verme."), böylesi bir maksimin varlığının kabul edilmesi gerektiği varsayımıyla, çığnenmesi*

A, p'nin doğru olup olmadığını bilmek istemektedir; B ise yalnızca p'nin doğru olduğu bilgisini değil, p'nin kesin olduğu ve p'nin doğrulu-

ğuna yönelik hangi kanıtların olduğu bilgisini de vermek istemektedir. B farkında olmadan çok konuşuyor olabilir; A da böyle düşünüyorsa kafasında B'nin söylediği kadar emin olup olmadığına yönelik bir kuşku oluşabilir ("Yemini fazla uzattı, bana kalırsa."²). Ancak B'nin bilerek çok konuştuğu düşünülüyorsa bu, p'nin doğru olup olmadığının belirli bir dereceye kadar tartışmalı olduğunu aktarmanın dolaylı bir yolu olur. Bununla birlikte, böyle bir sezdirimin bir ikinci Nicelik maksimi varsayımına başvurmada Bağıntı maksimine gönderim yaparak açıklanıp açıklanamayacağı tartışmalıdır.

(2a) *Birinci Nitelik maksimine karşı gelinen örnekler*

İroni. A'nın şimdiye kadar yakın ilişki içinde olduğu X, A'nın bir sırrını iş alanındaki bir rakibine açık eder. Hem A hem de dinleyicileri bunu bilmektedirler. A şöyle der: *X iyi bir arkadaştır.* (Açıklama: A'nın söylediği ya da söylemiş gibi yaptığı şeye inanmadığı gerek A gerekse dinleyicileri için bütünüyle apaçıktır; dinleyiciler A'nın bunun kendileri için apaçık olduğunu bildiğini de bilirler. Öyleyse, A'nın sözcüğü bütünüyle amaçsız değilse, A görünüşte ileri sürdüğü önermeden başka bir önermeyi aktarmaya çalışıyor olmalı. Bu, apaçık bir biçimde bağıntılı bir önerme olmalıdır; en apaçık bağıntılı önerme ileri sürülüyor gibi görünenin çelişgidir.)

Metafor. *Sen benim kahvem kremasının* gibi örnekler tipik olarak kategori yanlış içerirler; öyleyse konuşucunun söyler gibi görüldüğü şeyin çelişgi, herkesin bildiği bir doğrudan başka bir şey olmayacaktır; dolayısıyla böylesi bir konuşucunun aktarmak istediği şey *bu* olamaz. En olası varsayım konuşucunun dinleyicisine, onun sözü geçen maddeye (az çok hayal ürünü olarak) benzeyen bir ya da daha fazla özelliğini yüklüyor olmasıdır.

Metafor ve ironiyi, dinleyiciyi iki adımda yorumlamaya zorlayacak biçimde birleştirmek olanaklıdır. *Sen benim kahvem kremasının* diyerek, dinleyicinin öncelikle metaforik "Sen benim canımın içisin." yorumuna sonrasında ise ironik "Sen benim başımın belası." yorumuna ulaşmasını amaçlıyorum.

Azaltma [Meiosis]. Bütün mobilyaları kırdığı bilinen birisi için şöyle deniyor: *Biraz alkollüydü.*

Abartma. *Her güzel kız bir denizciye aşıktr.*

(2b) *İkinci Nitelik maksimine* ("Elinde yeterli kanıt olmayan şeyi söyleme.") karşı gelinen örnekler bulmak belki pek kolay değil ancak şu örnek uygun olur gibi görünüyor. X'in karısı için şunu söylüyorum: *Büyük olasılıkla kocasını bu akşam aldatıyor.* Uygun bir bağlamda veya uygun bir jest

²Shakespeare'in *Hamlet* oyununda geçen bir söz:

HAMLET

Nasıl buldunuz bu oyunu bayan?

KRALİÇE

Yemini fazla uzattı, bana kalırsa. (III. perde II. sahne)

Kaynak: William Shakespeare (2007). *Hamlet*. Çev. Bülent Bozkurt. İstanbul: Remzi Kitabevi, s. 129. [ç.n.]

ya da ses tonu ile [dile getirdiğimde] bu varsayımın için yeterli kanıtım olmadığı açıkça görülebilir. Konuştuğum kişi, konuşma oyununun yine de oynanmakta olduğu varsayımını korumak amacıyla, kabul edilmesi için usa uygun bir dayanağım olan bağıntılı bir önermeyi anıştırdığımı varsayar. Bağıntılı önerme de pekâlâ, kadının kocasını aldatma alışkanlığı olduğu ya da böylesi bir davranıştan geri durmayacak türden bir kişi olduğu olabilir.

(3) *Bağıntı maksimini gerçekten çiğneyerek (görünüşte çiğnemekten ayrı olarak) bir sezdirim elde edilen örnekler* belki de az bulunur ancak şu iyi bir aday gibi görünüyor. Kibar bir çay partisinde A şöyle der: *Bayan X acuzenin teki*. Ürkütücü bir sessizlik anından sonra B şunu söyler: *Bu yaz havalar çok güzel gitti, değil mi?* B, A'nın bir önceki sözüyle bağıntılı bir şey söylemeyi göstere göstere reddeder. Böylelikle A'nın sözünün tartışılmaması gerektiğini, belki de daha belirgin bir biçimde A'nın topluluk içinde bir gaf yaptığını sezdirir.

(4) *Üst-maksim "Açık ol." altına düşen farklı maksimlere karşı gelinen örnekler*

Çok anlamlılık. Burada yalnızca bilerek yaratılan ve konuşucunun dinleyicisine fark edilmesini amaçladığı ya da beklediği çok anlamlılıkla ilgilendiğimizi unutmamalıyız. Dinleyicinin çözmesi gereken sorun konuşucunun, konuşma oyununu oynamayı sürdürmesine karşın neden çok anlamlı bir sözce seçme gereği duyduğudur. İki tür durum söz konusudur:

(a) Bir sözcenin iki yorumu arasında doğrudanlık bakımından bir fark olmayan ya da en azından çarpıcı bir fark olmayan örnekler; iki yorumdan hiçbirini diğerinden belirgin bir biçimde daha karmaşık, daha az standart, anlaşılması daha güç ya da daha zorlama değildir. Blake'in dizelerini düşünebiliriz: "Asla yeltenme anlatmaya aşkını, Asla anlatılamayacak olan aşkı." Buyruk kipinin yarattığı güçlüklerden kurtulmak için, bununla bağıntılı şu tümceyi inceleyeceğim: *Anlatmaya yeltendim aşkımı, asla anlatılamayacak olan aşkı*. Burada bir ikili çok anlamlılık olabilir. *Aşkım* ya bir duygu durumuna ya da bir duygu nesnesine gönderim yapıyor olabilir; *asla anlatılamayacak olan aşk* deyimini de ya "anlatılamayacak aşk" ya da "anlatılırsa varlığı sürmeyecek olan aşk" anlamına gelebilir. Kısmen şairin ince zevki, kısmen de içsel kanıttan (çok anlamlılığın sürdürülmesi) dolayı, çok anlamlılıkların bilerek yaratıldığını ve şairin yorumlardan hem yalnızca birini hem de yalnızca öbürünü amaçlasa söyleyeceği şeyi aktardığını düşünmekten başka bir seçenek yok gibi görünüyor; bununla birlikte şair kuşkusuz bunlardan hiçbirini açıkça söylemiyor, yalnızca aktarıyor ya da akla getiriyor (krş. "Eh, madem kadınların keyfi için [doğa] sende bunu çıkardı, Aşkın benim olsun bari, onlara kalsın sevişmenin tadı."³).

³Shakespeare'in 20. Sonesi. Bu sone Shakespeare'in bir erkeğe olan aşkını anlatıyor. Burada "bunu çıkardı" denerek akla gelmesi istenen şey penistir. Kaynak: William Shakespeare (1996). *Soneler*. Çev. Bülent Bozkurt ve Saadet Bozkurt. İstanbul: Remzi Kitabevi, s. 40. [ç.n.]

(b) Bir yorumun diğerdinden belirgin biçimde daha az doğrudan olduğu örnekler. Sind bölgesini ele geçirdikten sonra *Peccavi* iletisini gönderen Britanyalı generalle ilgili karmaşık örneğe bakalım. Buradaki çok anlamlılık (“I have Sind” [Sind benim] / “I have sinned” [Günah işledim]) biçimbirimsel değil sesbirimseldir⁴; aslında kullanılan deyim çok anlamlı değil ancak konuşucu ve dinleyiciye yabancı bir dilde söylendiği için çeviriye gerek duyuluyor; ana dil İngilizceye standart çevirisi yapıldığında da çok anlamlılık ortaya çıkıyor.

İletinin doğrudan yorumu (“I have sinned”) aktarılсын ya da aktarılmasın dolaylı yorumun aktarılmak zorunda olduğu görülüyor. Bir tümce ile onun yalnızca dolaylı yorumunu aktarmanın biçimsel nedenleri olabilir ancak *p*’yi dolaylı olarak aktaran bir deyim bulma sıkıntısına girmek ve böylece dinleyicileri söz konusu yorumu bulmaları için çabalamaya zorlamak, bu yorum iletişimsel olarak yararsız olsaydı, anlamsız ve belki de biçimsel olarak sakıncalı olurdu. İletinin doğrudan yorumunun da aktarılıp aktarılmadığı, böyle bir varsayımın diğer konuşma gereksinimleriyle çatışıp çatışmadığına bağlı gibi görünüyor; örneğin, bu yorum bağıntılı mıdır, konuşucunun kabul edeceği varsayılabilir bir şey midir vb. Bu gereksinimler karşılanmazsa, iletinin doğrudan yorumu aktarılmaz. Karşılınırsa aktarılır. *Peccavi* iletisinin yazarının bir tür suç işlediğini düşündüğü doğallıkla varsayılabilirse (örneğin emirlere karşı gelerek Sind’i ele geçirdiyse) ve böylesi bir suça gönderimde bulunmak dinleyicilerin varsayılan beklentileriyle bağıntılıysa, o kişi her iki yorumu da aktarmış olur; tersi durumda yalnızca dolaylı olanı aktarıyor demektir.

Anlaşılmazlık. Anlaşılmazlıktan kaçınılmalı gerekliliğini bilerek ve açıkça çığneyerek iletişimin amaçları açısından nasıl bir yarar sağlayabilirim? Kuşkusuz, İş Birliği İlkesi yürürlükteyse, sözceme ne kadar anlaşılabilir katarsam katayım karşımdaki kişinin ne söylediğini anlamasını amaçlamalıyım. A ve B’nin üçüncü bir kişinin, örneğin bir çocuğun, yanında konuştuklarını varsayalım; bu durumda A bilerek [bir ölçüde] anlaşılabilir olabilir ancak B’nin kendisini anlayıp üçüncü kişinin anlamaya çağırmasını umduğu için aşırı anlaşılabilir olamaz. Dahası, A bilerek anlaşılabilir olduğunu B’nin görmesini bekliyorsa, A’nın konuşmaya katkısını bu yolla yapmakla iletisinin içeriğinin üçüncü kişiye açık edilmemesi gerektiğini sezdirdiği varsayımında bulunmak *usa* uygun görünüyor.

Kısa veya özlü olmamak. Şu sözleri karşılaştırın:

(a) *Bayan X “Evim Güzel Evim” şarkısını söyledi.*

⁴Metinde gönderimde bulunulan olay şudur: Söylentiye göre İngiliz komutan Sir Charles James Napier bugün Pakistan’ın bir eyaleti olan Sind’i 1843 yılında ele geçirdikten sonra yalnızca “*Peccavi*” sözcüğünden oluşan bir ileti gönderir. “*Peccavi*” Latince “Günah işledim.” anlamına geliyor. Bu sözün İngilizce çevirisi “I have sinned”dir. Napier burada “I have sinned” ve “I have Sind” [Sind benim] arasındaki ses benzerliğinden yararlanarak bir söz oyunu yapar. [ç.n.]

(b) *Bayan X “Evim Güzel Evim” şarkısının partiyonuna çok benzeyen bir dizi ses çıkardı.*

Bir eleştirmenin (a) yerine (b)'yi sözcelemeyi yeğlediğini varsayalım. (Açıklama: Kısa ve neredeyse eş anlamlı *şarkı söyledi* yerine neden bu dolaylı açıklama seçildi? Büyük olasılıkla, Bayan X'in performansı ve *şarkı söylemek* sözcüğünün genellikle uygun düştüğü performanslar arasındaki dikkat çekici farkı göstermek için. En belirgin varsayım, Bayan X'in performansının korkunç derecede kusurlu olduğudur. Eleştirmen bu varsayımın akla gelme olasılığının yüksek olduğunu bilir, öyleyse sezdirmediği şey budur.)

Genelleştirilmiş Konuşma Sezdirimi

Buraya kadar yalnızca “özelleştirilmiş konuşma sezdirimi” olarak adlandırabileceğim örnekleri ele aldım—bunlar *p*'nin belirli bir durumda söylenmesinin bağlamın özel nitelikleri nedeniyle bir sezdirim taşıdığı örneklerdir; *p*'nin söylenmesinin normalde bu türden bir sezdirimi taşıdığı düşünülmür. Bununla birlikte bir de genelleştirilmiş konuşma sezdirimi örnekleri vardır. Kimi zaman belirli sözcük biçimlerinin bir sözce içinde kullanımının normalde (özel koşullar yoksa) falanca sezdirimi ya da sezdirim türünü taşıdığı söylenebilir. Herkesin kabul edeceği örnekler bulmak belki zordur çünkü bir genelleştirilmiş konuşma sezdirimini uzlaşım sal sezdirimmiş gibi ele alma hatasına çok kolay düşülebilir. Yeterince tartışmasız olabileceğini umduğum bir örnek veriyorum.

X bu akşam bir kadınla buluşuyor, biçimindeki bir tümceyi kullanan herkes normalde buluşulacak kişinin *X*'in karısı, annesi, kız kardeşi veya hatta belki de yakın platonik arkadaşı dışında biri olduğunu sezdirir. Benzer biçimde, *X dün bir eve girdi ve ön kapının arkasında bir kaplumbağa buldu*, dersem ve bir süre sonra da bu evin *X*'in kendi evi olduğunu açıklarsam, beni dinleyen kişi normal olarak şaşıracaktır. *Bir bahçe, bir araba, bir kolej* vb. deyimleri içeren benzer dilsel olgular üretebilirim. Bununla birlikte, kimi zaman, böylesi bir sezdirim normalde ortaya çıkmaz (“Bütün sabahı bir arabanın içinde oturarak geçiriyorum.”), kimi zamansa ters bir sezdirim ortaya çıkar (“Dün bir parmak kırdım.”). *Bir X* biçimindeki bir deyim söyle üç anlamının olduğunu söyleyen bir filozofa pek kulak asmak istemeyeceğimizi düşünme eğilimindeyim: ilki yaklaşık olarak “*X* sözcüğünü tanımlayan koşulları sağlayan bir şey” anlamında, diğeri yaklaşık olarak “bağlamın gösterdiği bir kişiyle yalnızca belirli bir uzak ilişki içinde olan bir *X* (ilk anlamıyla)” anlamında ve bir başkası “bağlamın gösterdiği bir kişiyle belirli bir yakın ilişki içinde olan bir *X* (ilk anlamıyla)” anlamındadır. Şu türden bir açıklamayı fazlasıyla yeğlemez miyiz (kuşkusuz ayrıntılarda yanlışlıklar olabilir): Bir kimse *bir X* biçimindeki bir deyimi kullandığında *X*'in tanınabilir bir kişiyle ait olma ya da başka türlü yakın bir ilişki içinde

olmadığını sezdiriyorsa, sezdirimin ortaya çıkmasının nedeni konuşucunun açık olmasının beklenebileceği bir durumda açık olmamasıdır; buradan çıkan sonuç, onun açık olamayacak bir durumda olduğunun varsayılabilirliği. Bu bildik bir sezdirim durumudur ve şu ya da bu nedenle birinci Nicelik maksiminin gereğini yerine getirememesi olarak sınıflandırılabilir. Tek zor soru neden belirli durumlarda, özel sözce bağlamlarıyla ilgili bilgilerden bağımsız olarak, belirli bir kişi ya da nesneyle sözcenin andığı ya da gösterdiği başka bir kişi arasındaki ilişkinin yakınlığının ya da uzaklığının belirtilmesinin önem taşıyabileceğinin varsayılması gerektiğidir. Yanıt şu yönde aranmalı: Bir kişi ve onunla yakından ilişkili diğer kişiler veya şeyler arasındaki etkileşimlerin, beraberinde getirdikleri ve sonuçları bakımından onunla yalnızca uzaktan ilişkili kişiler ve şeyleri içeren aynı türde etkileşimlerden çok farklı olması beklenir; çatımda bir delik bulmamın beraberinde getirdikleri ve sonuçları, başka birinin çatısında bir delik bulmamın beraberinde getirdiklerinden ve sonuçlarından çok farklı olması beklenir. Bilgi de para gibi, verenin çoğu zaman, alanın bunu nasıl kullanacağını bilmeden verdiği bir şeydir. Kendisine bir etkileşimden söz edilen bir kişi, bunun üzerine biraz daha düşünürse, kendini konuşucunun başlangıçta bilemeyebileceği başka sorulara yanıt ararken bulabilir; [uzaklık/yakınlıkla ilgili] uygun bir belirtme dinleyicinin böylesi çok çeşitli soruları kendi başına yanıtlamasını sağlayabilecekse, konuşucunun sözlerinin bunu içermesi gerektiği varsayılır, sağlayamayacaksa varsayılmaz.

Son olarak, konuşma sezdiriminin, doğası gereği, belirli özellikleri taşıması gerektiğini gösterebiliriz:

1. Bir konuşma sezdirimini varsaymamız için en azından İş Birliği İlkesi'ne uyulduğunu varsaymamız gerektiğinden ve bu ilkeye uymaktan vazgeçmek olanaklı olduğundan, genelleştirilmiş konuşma sezdiriminin belirli durumlarda etkisizleştirilebilir olduğu sonucu çıkar. Konuşucunun vazgeçtiğini dile getiren ya da ima eden bir tümcecğin eklenmesiyle açıkça etkisizleştirilebilir ya da onu genellikle taşıyan sözce biçimi konuşucunun vazgeçtiğini açık kılan bir bağlamda kullanıldıysa bağlamsal olarak etkisizleştirilebilir.
2. Belirli bir konuşma sezdiriminin varlığının saptanması söz konusu olduğunda, bağlam bilgisi ve arka plan bilgisi dışında, yalnızca ne söylendiğinin (ya da sözcenin uzlaşım sal işlevinin) bilinmesi gereklidir ve dile getirme tarzı belirlemede hiçbir rol oynamıyorsa, aynı şeyi başka türlü söyleyip söz konusu sezdirimden kurtulmak olanaklı değildir. Buna tek ayrık durum, başka türlü söylenmiş sürümün kendisindeki bir özel niteliğin bir sezdirimin saptanmasıyla ilgili olduğu (Tarz maksimlerinden biri yoluyla) durumlardır. Bu özelliği ayrılmazlık olarak adlandıırırsak, özelliksiz, bildik bir deyim ile taşınan bir genelleştirilmiş konuşma sezdiriminin yüksek derecede ayrılmazlık özelliği göstermesi beklenebilir.

3. Yaklaşık olarak söylersek, bir konuşma sezdiriminin varlığının belirlenmesi, sezdirimi taşıyan sözcelenmiş deyimün uzlaşımşal gücünün bir ön bilgisini gerektirdiğinden, bir konuşma sezdirgesi, deyimün uzlaşımşal gücünün başlangıçta belirlenmesi için gerekli koşullardan biri olmayacaktır. Yaşama, deyim yerindeyse, bir konuşma sezdirimi olarak başlayıp sonradan uzlaşımşallaşma olanaksız olmayabilir ancak böyle olduğunu verili bir durumda varsaymak için özel bir gerekçelendirme gerekir. Öyleyse, en azından ilk başlarda, konuşma sezdirgeleri, kullanımlarına ilişik oldukları deyimlerin anlamlarının parçası değildirlir.
4. Bir konuşma sezdirgesinin doğruluğı, söylenen şeyin doğruluğına bağılı olmadığından (söylenen şey doğru, sezdirilen şey yanlış olabilir), sezdirimi, söylenen şey değil, söylenen şeyin söylenmesi ya da “öyle dile getirilmesi” taşır.
5. Bir konuşma sezdirimini saptamak, İş Birliğı İlkesi'ne uyulduğı varsayımını korumak için varsayılması gerekli olan şeyi saptamak olduğundan ve türlü özel açıklamalar olanaklı olduğundan (bunun listesinin ucu açık olabilir), böylesi durumlardaki konuşma sezdirgesi bu özel açıklamaların ayrışımından [disjunction] oluşacaktır. Bu listenin ucu açıksa, sezdirge birçok bilindik sezdirgenin aslında taşır gibi göründüğü türden bir belirsizlik taşıyacaktır.